

Кобякова І. К.,*кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри германської філології
Сумського державного університету
<https://orcid.org/0000-0002-9505-2502>***Баранова С. В.,***кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри германської філології
Сумського державного університету
<https://orcid.org/0000-0001-9425-9774>*

ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті проаналізовано мовні механізми маніпуляції з позицій поліпарадигмального підходу в сучасному медіадискурсі як середовищі формування громадської думки, політичних уподобань і соціальної поведінки. Зроблено акцент на тому, що маніпуляція набула справжнього соціального змісту в умовах розвитку масових комунікацій, політичної риторики та медіа порталів. Підкреслено, що мова як найпотужніший інструментом комунікації значною мірою визначає те, як людина сприймає події, оцінює реальність і приймає рішення. Особливу увагу приділено критичному дискурс-аналізу. Обґрунтовано доцільність інтеграції інструментів когнітивної лінгвістики та еволюційної психології для пояснення стратегій впливу. Результати дослідження свідчать, що маніпулятивний ефект досягається через взаємодію фреймінгу, імплікатур, епістемічної модальності та категоризації, які формують ментальні репрезентації та обмежують інтерпретаційні можливості адресата. Маніпулятивний потенціал медіа полягає в концентрації оцінних і емоційних смислів, орієнтованих на швидке залучення читача. Зазначено основні способи протидії впливу, що спрямований на умисне спрямування свідомості людини або групи людей, приховане формування в них цілей, переконань, емоцій чи моделей поведінки, які суперечать їх власним інтересам та відповідають завданням суб'єкта впливу. Ефективне подолання негативного інформаційного впливу передбачає забезпечення інформаційної прозорості, підтримку свободи вираження поглядів та інституційну співпрацю держави, медіа й громадянського суспільства. Такі підходи прямо пов'язують протидію дезінформації із цілями сталого розвитку. Стаття підготовлена в межах фінансової підтримки гранту Національного фонду досліджень України "Інноваційні технології маніпулювання масовою свідомістю: поліпарадигмальний лінгвістичний вимір" (0124U004832).

Ключові слова: маніпуляція, дискурс, вплив, фреймінг, критичний дискурс-аналіз, протидія.

Постановка проблеми. В умовах зростання масштабів інформаційних маніпуляцій, дезінформації, пропагандистських наративів і психологічних операцій у сучасному медійному просторі вербальна й візуально-вербальна мова виступає ключовим інструментом формування потрібних смислів,

емоційних реакцій та моделей інтерпретації дійсності. Виникає нагальна потреба в ґрунтовному дослідженні механізмів мовної маніпуляції, її лінгвістичних ознак і стратегій з метою вироблення ефективних інструментів критичного сприйняття інформації та протидії негативним впливам.

Небезпека маніпулятивних процесів полягає у їхній непомітності: людина часто не усвідомлює, що її сприйняття реальності сконструйоване зовнішніми факторами. Це робить маніпуляції особливо ефективним інструментом впливу, що здатний знижувати критичність мислення та формувати штучні уявлення про суспільно значущі явища, події чи постаті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема маніпулятивного впливу на масову свідомість має глибоке історичне коріння й почала системно досліджуватися ще у ХХ столітті. Одними з перших, хто звернув увагу на роль мови у формуванні суспільних настроїв та поведінкових моделей, були дослідники масової комунікації початку ХХ століття. Серед них варто згадати Г. Тарда, В. Ліппмана [1] та Е. Бернейза [2], які наголошували, що інформація може бути інструментом керування масами, а мова – одним із ключових механізмів такого впливу.

У другій половині ХХ століття дослідження маніпуляцій активно розвивалися в межах соціальної психології, лінгвістики та медіазнавства. Внесок зробили такі науковці, як Т. ван Дейк [3; 4], який аналізував дискурсивні стратегії впливу, та Р. Чалдіні [5], що описав психологічні механізми переконання. Подальший розвиток масових комунікацій і цифрових технологій сприяв появі нових лінгвістичних підходів до аналізу маніпуляції, що поєднують елементи лінгвістики, психології та соціальних комунікацій [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12].

У сучасному медіанасиченому середовищі мова відіграє ключову роль у формуванні масової свідомості, а дискурс виступає не лише засобом передачі інформації, але й механізмом конструювання соціальної реальності [13]. Значний внесок у виявлення ідеологічних аспектів мовлення робить критичний дискурс-аналіз [14; 4]. У межах критичного дискурс-аналізу дискурс розглядається як соціальна практика, що пов'язана з владою та ідеологією [13]. Соціокогнітивний підхід Т. ван Дейка підкреслює роль ментальних моделей у процесі розуміння дискурсу та формування соціальних уявлень [4].

Когнітивна лінгвістика трактує значення як результат активації ментальних репрезентацій, тоді як теорія релевантності пояснює процес інтерпретації через прагнення до мінімізації когнітивних зусиль [15].

Методологічну базу дослідження становлять загальнонаукові методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції, узагальнення, моделювання, лінгвістичні методи (критичний дискурс-аналіз (у трактуванні Н. Ферклафа), структурно-семантичний аналіз, контекстуальний і прагматичний аналіз), а також елементи когнітивного та соціолінгвістичного підходів. Аналіз здійснювався на матеріалі фрагментів сучасного англomовного медіадискурсу, відібраних за критерієм наявності оцінної та модально маркованої лексики. Дослідження передбачало три етапи: (1) виявлення мовних маркерів маніпуляції; (2) реконструкцію відповідних когнітивних схем; (3) інтерпретацію їхнього впливу на формування позиції адресата. **Метою** статті є дослідження того, як розуміння сутності медійних технік впливає здатність протидіяти їхньому негативному впливу на свідомість мов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Маніпулятивний дискурс функціонує як система взаємопов'язаних мовних і когнітивних механізмів [4]. Лексеми формують когнітивний сценарій, легітимізуючи дії влади. Імплікатури [16] дозволяють передавати приховані смисли, минаючи пряме формулювання. Епістемічна модальність створює ефект очевидності та підвищує довіру до повідомлення. Категоризація спрощує складні соціальні явища через узагальнення, що відповідає когнітивним механізмам обробки інформації [17].

Згідно з ван Дейком, дискурс впливає на формування ментальних моделей, які визначають сприйняття соціальної реальності [4]. Маніпуляція реалізується як контроль над цими моделями. У межах моделі Ферклафа маніпуляція проявляється на трьох рівнях: текстовому (мовні засоби); дискурсивному (виробництво та інтерпретація тексту); соціальному (ідеологія та влада) [13].

Маніпулятивний потенціал дискурсу формується не окремими мовними засобами, а їхньою взаємодією. Мовні засоби впливу в сучасних ЗМІ реалізуються через системне використання оцінної лексики, емоційно маркованих дієслів, узагальнень та імпліцитних оцінок. Такі елементи структурують сприйняття новинного тексту і спрямовують інтерпретацію подій у потрібному для автора напрямі [18].

До основних маніпулятивних стратегій відносять фреймінг, імплікатури, епістемічність та категоризацію (табл. 1).

Таблиця 1

Основні маніпулятивні стратегії

Стратегія	Мовні засоби	Когнітивний ефект
Фреймінг	оцінна лексика, метафори	формування інтерпретації
Імплікатура	непрямість, пропуск	автоматичні висновки
Епістемічність	маркери впевненості	підвищення довіри
Категоризація	узагальнення, ярлики	спрощення моделей, стереотипи

Фреймінг задає інтерпретаційну рамку, в межах якої інформація сприймається як апріорно значуща або нейтральна. Імплікатури дозволяють імпліцитно вводити оцінки без їх прямого вербалізування, що знижує рівень критичного контролю з боку адресата. Водночас використання епістемічних маркерів (наприклад, *clearly, obviously*) створює ефект очевидності, що

підсилює довіру до повідомлення навіть за відсутності аргументації.

Фреймінг реалізується через оцінну лексику, що активує позитивні або негативні когнітивні сценарії. Імплікатури забезпечують передачу прихованих смислів, минаючи свідомий контроль. Епістемічні маркери підвищують довіру до повідомлення, а категоризація спрощує складну реальність через узагальнення. Маніпулятивний дискурс функціонує як система взаємопов'язаних мовних і когнітивних механізмів, що формують інтерпретацію та впливають на ментальні репрезентації.

Приклад фреймінгу *“The government says the measures are necessary to ensure stability...”*. Лексеми *necessary, stability* активують позитивний когнітивний фрейм, легітимізуючи дії влади.

Однією з лінгвістичних ознак маніпулятивного новинного тексту є переважання оцінної та емоційно маркованої лексики, яка формує в реципієнта наперед задане емоційне ставлення до події та знижує рівень раціонального аналізу інформації [18]. У нейтральних повідомленнях домінує описова лексика з низьким оцінним потенціалом, що сприяє більш об'єктивному сприйняттю подій.

Епістемічна модальність та делегітимізація проявляється в наступних прикладах: *“Clearly, this reform is essential...”*. Маркер *clearly* створює ефект очевидності, знижуючи критичне сприйняття. Відповідно до теорії Г. Грайса [16], імплікатури дозволяють передавати приховані смисли автоматично.

Маніпулятивні новини функціонують як інструмент інформаційного впливу, спрямованого на дестабілізацію суспільних настроїв і підризу довіри до джерел інформації, на протидію нейтральному новинному тексту як чиннику інформаційної стійкості та протидії дезінформації.

Характер впливу тексту на масову свідомість визначається комплексом мовних засобів лексичного, синтаксичного і прагматичного рівнів, орієнтованих не на фактологічність, а на приховане нав'язування оцінок і смислів. Він простежується також на рівні модальності. Маніпулятивні тексти характеризуються використанням категоричних тверджень, узагальнень і конструкцій із семантикою неминучості, які обмежують адресатові простір для самостійних висновків і можливість альтернативної інтерпретації подій.

Реалізацію інформаційного впливу в маніпулятивному дискурсі можна представити у вигляді поліпарадигмальної моделі (рис. 1).

Запропонована модель є основою для виявлення маніпулятивних стратегій у сучасному дискурсі та підвищення ефективності аналізу інформаційних повідомлень у сучасному українському медіапросторі, обізнаності в політичній комунікації та формуванні критичного мислення. Отримані за допомогою неї результати сприяють удосконаленню навичок критичного читання, виявлення пропагандистських наративів, інтерпретації маніпулятивних стратегій і формуванню здатності протидіяти дезінформаційним впливам, що є особливо актуальним у контексті сучасних викликів, з якими стикається українське суспільство.

Маніпулятивний дискурс є когнітивно детермінованою системою, у якій мовні структури активують ментальні сценарії. Це узгоджується з теорією релевантності, згідно з якою адресат прагне мінімізувати когнітивні зусилля, що підвищує його вразливість до маніпулятивного впливу. Усвідомлення

Рис. 1. Поліпарадигмальна модель маніпулятивного дискурсу

лінгвістичних ознак маніпулятивного повідомлення, що виявляються в лексичному, модальному, структурному та візуально-графічному аспектах, є необхідною передумовою розвитку медіаграмотності та забезпечення інформаційної незалежності держави. Ефективне подолання негативного інформаційного впливу передбачає також забезпечення інформаційної прозорості, підтримку свободи вираження поглядів та інституційну співпрацю держави, медіа й громадянського суспільства.

Розвиток критичного мислення й медіаграмотності в школах, університетах, здатності адресатів перевіряти інформацію та не поширювати маніпулятивних дискурсів є основним способом протидії негативному інформаційному впливу. До того ж, вплив фейків і чуток можна зменшити через довіру до інституцій, підтримку незалежних медіа й прозорість публічних комунікацій, залучення громадських організацій, освітян і громадськості до спільних програм протидії дезінформації. До інших шляхів подолання маніпулятивного впливу належать формування цифрової безпеки й відповідальних практик в онлайн-середовищі, особливо щодо здоров'я, клімату й громадської участі, поєднання регулювання з правом на свободу слова та доступом до інформації. Такі підходи прямо пов'язують протидію негативним інформаційним впливам із цілями сталого розвитку [19; 20], зокрема з інклюзивними інституціями, зменшенням нерівності та захистом демократичних процесів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Маніпулятивний дискурс є складною системою, що поєднує мовні та когнітивні механізми. Поліпарадигмальний підхід дозволяє глибше пояснити процеси впливу та інтерпретації, зокрема роль ментальних моделей у сприйнятті інформації. Отримані результати дозволяють стверджувати, що маніпулятивний дискурс має системний характер і ґрунтується на узгодженій дії мовних і когнітивних механізмів. Залучення поліпарадигмального підходу дало змогу уточнити роль когнітивних процесів у сприйнятті маніпулятивних повідомлень. Поєднання когнітивного та дискурсивного підходів відкриває нові можливості для аналізу прихованого впливу в сучасному медіапросторі. Подальші

дослідження можуть бути спрямовані на розширення емпіричної бази та застосування статистичних методів.

Література:

1. Габріель Тард : Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B0%D0%B1%D1%80%D1%96%D0%B5%D0%BB%D1%8C_%D0%A2%D0%B0%D1%80%D0%B4 (дата звернення: 14.04.2026).
2. Едвард Бернейз : Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%B4%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B4_%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D0%B9%D0%B7 (дата звернення: 14.04.2026).
3. van Dijk T. A. *Discourse and Manipulation. Discourse & Society*. London, Thousand Oaks, CA, New Delhi: SAGE Publications. 2006. Vol. 17, No. 3. P. 359–383. DOI: <https://doi.org/10.1177/0957926506060250>
4. van Dijk T. A. *Discourse and Power*. UK: Palgrave Macmillan, 2008. 308 p.
5. Роберт Чалдіні : Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%82_%D0%A7%D0%B0%D0%BB%D0%B4%D1%96%D0%BD%D1%96 (дата звернення: 14.04.2026).
6. Брижко В. М., Швець М. Я., Цимбалюк В. С. *Е-боротьба в інформаційних війнах та інформаційне право: монографія*. За ред. М. Я. Швеця. Київ: ТОВ "ПанТот", 2007. 218 с.
7. Калита А. А., Клименюк О. В., Тараненко Л. І. *Маніпуляції в мовленнєвій комунікації*. Київ: Тропеа, 2024. 184 с.
8. Перхач Р. Ю., Смирнова А. О. *Мовні засоби маніпуляції в пресі: контент-аналіз. Молодий вчений. Філологічні науки*. 2019. 10 (74), С. 186–189. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-10-74-43>
9. Рішення про реєстрацію договору, який стосується права автора на твір «Науковий твір «Особливості перекладу мовленнєвої маніпуляції в медіатекстах»» № 7639 Україна / Кобякова І.К., Баранова С.В., Бровкіна О.В., Кондратенко К.В.; СумДУ; заяв. 2025-09-11; опубл. 2025-10-02; <https://sis.nipo.gov.ua/uk/search/detail/1888680/>
10. Сорокіна Л. С. *Мовленнєва маніпуляція та інші види мовленнєвого впливу: термінологічне розмежування понять. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2014. Вип. 8 (2). С. 157–159.
11. Уразовська О.С. *Психологічна маніпуляція*. Матеріали науково-практичної конференції, м. Київ, 24-25 березня 2023 р. Одеса: Молодий вчений, 2023. С. 105–109. URL: <https://>

- molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/view/31/607/1230-1 (дата звернення: 08.03.2026).
12. Aronson E., Pratkanis E. R. *Age of Propaganda: The Everyday Use and Abuse of Persuasion*. New York: Freeman, 2001. 432 p.
 13. Fairclough N. The Contribution of Discourse Analysis to Research on Social Change. *Studies in Language and Communication. Discourse and Contemporary Social Change*. 2007. Vol. 54. P. 25–47.
 14. Hart C. Critical Discourse Analysis and Conceptualisation: Mental Spaces, Blended Spaces and Discourse Spaces in the British National Party / ed. by C. Hart and D. Lukes. *Cognitive Linguistics in Critical Discourse Analysis: Application and Theory*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2007. P. 107–131.
 15. Sperber D., Wilson D. *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell, 1995. 331 p.
 16. Grice H. P. Logic and conversation. *Syntax and Semantics. Speech Acts* / ed. by Peter Cole and Jerry L. Morgan. Vol. 3. New York: Academic Press 1975, P. 41–58.
 17. Kahneman D. *Thinking, Fast and Slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011. 553 p.
 18. Матвійчук Т. П. Мовні засоби впливу на читача у сучасних ЗМІ. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 36, Т. 1. 2024. С. 38–42. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.36.6>
 19. Singh J., Grizzle A., Yee S.J., Culver S. H. Media and Information Literacy for Sustainable Development Goals. *Nordicom: The International Clearinghouse on Children, Youth and Media*, 2015. 334 p.
 20. Sustainable Development Goals. URL: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals> (дата звернення: 08.03.2026).

Kobyakova I., Baranova S. Overcoming the negative informational influence for sustainable development

Summary. The article examines linguistic mechanisms of manipulation within a polyparadigmatic framework in contemporary media discourse as a place of forming the public opinion, political attitudes and social behaviour. It is emphasized that manipulation has acquired social content under conditions

of developing mass communications, political rhetoric and media portals. It is emphasized that a language as the most powerful means of communication primarily determines the way a person perceives events, evaluates reality and makes decisions. Special attention is paid to the critical discourse analysis. The study integrates cognitive linguistics and insights from evolutionary psychology to explain influence strategies. The findings show that manipulation operates through framing, implicatures, epistemic modality, and categorization, shaping mental representations and limits addressee's interpretative potential. Manipulative media potential consists in concentration of evaluative and emotional senses oriented at quick reader's involvement. The main ways of influence counteraction directed at deliberate governing person's or a group of people's consciousness, hidden formation of their goals, persuasions, emotions or behaviour patterns that contradict their own interests and correspond to influence subject's tasks are pointed out. Effective overcoming the negative information influence presupposes information transparency, support of expression freedom and institutional state cooperation, media and civil society. Such approaches provide direct correlation of disinformation counteractions with sustainable development goals. The article is financially supported by National Research Foundation of Ukraine's grant "Innovative technologies of the mass consciousness manipulation: a polyparadigmatic linguistic dimension" (0124U004832).

Key words: manipulation, discourse, influence, framing, critical discourse analysis, counteraction.

Дата першого надходження статті до
видання: 15.04.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 05.05.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 26.05.2026